

Evangelische Omroep 1970 - 2005

Op de eerste ontmoetingsdag voor oud-medewerkers van de Evangelische Omroep hield ik een toespraak over de veranderingen die zich sinds de start in 1970 bij de EO voltrokken hebben.

1. Op het verkeerde been

Ik begin met een citaat: *“Het imago van de EO moet zijn: eigentijds, integer, positief, hulpvaardig, jong, bewogen, blijmoedig, duidelijk”*. Dat is anders dan je zou verwachten, geen citaat uit een recent stuk over het gewenste EO-imago dat leidde tot de huidige EO-kernwaarden ‘eigentijds’, ‘vrijmoedig’ en ‘bewogen’, maar het komt uit een EO-strategienota uit 1969: 36 jaar geleden dus.

Een ander citaat: *“De EO moet de radio gebruiken voor het bereiken van christenen en de televisie voor het bereiken van niet-christenen. In de tv-strategie moeten drama, muziek (inclusief christelijke rockmuziek) en interviews een centrale rol spelen. Bij dat laatste valt te denken aan een niet-christelijke interviewer die op zoek gaat naar de betekenis van Jezus Christus in het leven van gewone mensen: het liefst pasbekeerden, voordat ze hiervoor ongeschikt zijn, doordat ze teveel de tale Kanaäns zijn gaan spreken”*. Een pleidooi dus om tv te richten op niet-christenen, om drama en christelijke rock uit te zenden en een pleidooi voor Catherine of Henny zoekt God. Want, zo staat er bij: *“zorg dat de interviewer tijdens de serie tot geloof komt”*. Opnieuw: geen programmastrategie of – voorstel uit 2005, maar een citaat uit de nota EO-programmastrategie van 1969.

Hoezo hadden de mensen van het eerste uur een verouderde visie op de EO-programmering? Hoezo hebben we pas de laatste jaren het licht gezien?

Nog een citaat: *“Er zijn rond en binnen de EO ontwikkelingen gaande en symptomen te constateren die ons met zorg vervullen en in het belang van de toekomst van de EO, tegen de achtergrond van onze doelstelling en de motieven waarom de EO is opgericht, grondig besproken moeten worden. Er is al eerder gewezen op het gevaar water bij de wijn te doen. Dat zou een verbleking van onze identiteit tot gevolg kunnen hebben en tot een gang als destijds de NCRV is gegaan. Die zorg wordt bewaarheid. We krijgen signalen in de vorm van brieven en telefoontjes die ons erop attenderen dat het geruisloos die kant opgaat; nog een paar jaar en we zijn de NCRV helemaal gevolgd. Gaat deze ontwikkeling door, dan hebben we ons bestaansrecht verkwanseld en onze bestaansredenen verloren.*

Worden er geen grenzen verlegd? Is de spits van onze overtuiging nog hoorbaar en herkenbaar in de programma's? Wordt het getuigenis waarvoor de EO is bespot en gerespecteerd, nog gerespecteerd en zien we de grenzen? Steeds meer werken uitgesproken ongelovigen mee aan en in onze programma's...Wil men meedoen en graag door iedereen geaccepteerd worden? Lucas 6:26 zegt: Wee u, wanneer alle mensen wel van u spreken.

Er dreigt een kloof te ontstaan tussen de geest op onze dagen met de achterban en de sfeer waarin wordt gewerkt en geprogrammeerd. Als het bedrijf de basis van de EO niet meer kent en begrijpt en geestelijk aanvoelt, zijn we in feite al verloren en gaan we de weg van de NCRV op.

Er is een bedenkelijke ontwikkeling aan de gang: van een evangelische omroep naar een gewone protestants-christelijke omroep, omdat men niet scherp meer ziet waarom de EO in de zestiger jaren moest worden opgericht”.

De verontrusting over de programmatische koers is groot, zo blijkt in dit citaat. Het dateert niet uit 2005 of 2004, maar komt uit een nota van ds. J.H. Velema, voorzitter Stichtingsraad aan bestuur EO d.d. 13/11/85. Vraag aan EO-leden die bezorgd zijn over onze huidige koers, waar we als EO programmatisch naar terug moeten, dan zullen ze zeggen: naar 1995 of 1985. Dat is in hun beleving de goede oude EO-tijd. Maar wat ik voorlas, was fundamentele kritiek op wat we toen, in 1985 deden.

Nog een voorbeeld. Een telegram aan het dagelijks bestuur van de EO: *“Met enige getrouwe leden van de EO in Zandvoort bijeen, delen ondergetekenden u mede zeer geschokt te zijn door de programmatisch lauwe aanpak en slappe stellingname van de EO ten aanzien van euthanasie, zulks o.m. met verwijzing naar Ez. 9:4/5, Openb. 3:15/16. Vragen dringend om onderhoud met u”*. Ondertekend door Karel van Oordt, Frans Fokke Vellema, Huib Verweij en Gijs Versteeg en gedateerd 16/2/86, dezelfde ‘glorietijd’ van de EO in de beleving van sommigen.

Een paar citaten uit een Nieuwjaarsappèl van directeur L.P. Dorenbos op 19/1/87: *“Signalen van een gesetelde omroep worden gehoord. De scherpe kantjes zijn erbij de EO af. Ze zijn te pruimen. De spits is niet zo scherp meer. Velen zeggen dat je er tegenwoordig veel beter naar kunt kijken. De EO bijgezet in de rij der omroepen. Een rechtse NCRV. De kracht van de inhoudelijke programma’s is afgenomen. Niet bij toeval. De stroming binnen de EO die de spitse aanpak wil vervlakken, is sterk. Is een beleidsuitgangspunt in de inhoudelijke sector. Zichtbaar vooral in Tijdsein TV en het ontbreken van inhoudelijke themaprogramma’s. De radio is meer een algemene nieuwsrubriek geworden met tussen de legio algemene items zo nu en dan een meer principiële spits.*

Het redactiebeleid moet worden herzien. De EO is er voor een tijdsdoorlichtend geluid. Luid en duidelijk. De krant naast de bijbel. Ook muziek en sommige films vertonen symptomen van water bij de wijn. Een forse ruk aan de teugels is nodig. De oorzaak is dat er een verschil in visie bestaat bij de leiding en dat er te weinig greep is op de medewerkers bij wie verslappende tendensen optreden”.

Een passage uit de notulen van het Dagelijks Bestuur 22/2/88: *“Na twintig jaar EO dreigt er een situatie te ontstaan dat de achterban van de EO zich niet meer herkent in de verkondiging voor het brede publiek”*.

En nog eentje uit de notulen van de Stafvergadering van 6/2/74: *“Het is de wens van bestuur en directeur dat iedereen de weekopening en weeksluiting bijwoont”*. Waar en wanneer heb ik dat vaker gehoord? Er is niets nieuws onder de zon!

Waarom begin ik met dit soort citaten die jullie op het verkeerde been zetten? Om duidelijk te maken dat programma-ideeën die we nu uitvoeren, al bij de start van de EO op tafel lagen. En om te illustreren dat kritiek op en verontrusting over onze programma’s niet van vandaag of gisteren is, maar van alle tijden. En om zo het beeld dat de EO van vroeger en de EO van nu verschillen als dag en nacht te nuanceren en te relativiseren. Om dat voorop te zetten, alvorens ik de verschillen tussen vroeger en nu ga schetsen. Want die zijn er wel degelijk.

2.Vroeger en nu: verschillen

Begin oktober 1973: Mijn eerste week bij de EO. Op zaterdag brak de Yom Kippoer-oorlog uit. Israël werd onverhoeds aangevallen door de Arabische legers: Goliath tegen David. Ik was journalistiek totaal onervaren en van radio maken wist ik niks. Maar ik had toch met kunst- en vliegwerk een actualiteitenuitzending op de radio gemaakt. Na het weekend was er een bespreking met de bestuurscommissie die wekelijks de actualiteitenprogramma’s beoordeelde. Nou, men wilde me niet te hard vallen; ik had er, zo onervaren als ik was, best wat van gemaakt. Maar ds. Glashouwer kwam toch met het verwijt: *“Ik heb de visie op Israël gemist”*. Ik vroeg toen, niets vermoedend: Wat is dat, de visie op Israël? Die is me toen ten volle geopenbaard: het was de visie die uitging van de letterlijke toepassing van Oudtestamentische profetieën op het Midden-Oosten (een gedetailleerd scenario rond Gog en Magog). Dat was 1973. Anno 2005 ontbreken dit soort scenario’s in Netwerk, het Elfde Uur en De Ochtenden volledig. En zijn Christenen-voor-Israel-achtige visies (tegen ontruiming van Gaza, vóór een direct afleiden van grenzen en gebieden voor Israël uit het Oude Testament) geen uitgangspunt van wat in EO-programma’s over Israël wordt uitgezonden.

En als Willem Ouweneel in 2004 in Visie 40 vragen over Israël beantwoordt, laten zijn antwoorden veel meer diversiteit zien dan wat er in de jaren zeventig in Visie en in programma’s werd gesteld.

1976: Een EO-medewerker wordt op het matje geroepen, omdat hij in de krant onthuld heeft dat hij lid is van Amnesty International en dat voor een christen heel vanzelfsprekend vindt. Voorzitter en directeur vegen hem mantel uit. Hij wordt net niet ontslagen. Inmiddels zijn AI-vertegenwoordigers al jaar en dag graag geziene en gehoorde gasten in programma's, is AI een betrouwbare bron en is de betreffende medewerker al jaren directeur van de EO. Vijftien jaar lang hing er een AI-poster op zijn kamer, tot grote schrik van een jonge, nogal rechtse sollicitant uit 1992; aan tafel bij de directeur voor het beslissende gesprek werd hij volledig van zijn stuk gebracht door het feit dat daar een poster van zo'n linkse club hing. Hoe kan dat nou bij de EO? Overigens is die sollicitant ook al weer vijf jaar directeur van de EO.

Jaren 70. De globale lijn bij EO is dat de Zuid-Afrikaanse apartheid in de zin van gescheiden ontwikkeling van blank en zwart onze steun verdient, al zijn we tegen de krenkende 'kleine apartheid' met gescheiden parken, zwembaden etc. voor blank en zwart en zijn er best voorbeelden van voorzichtig kritische uitzendingen, die stevast bestuurlijke kritiek oproepen. Elke nieuw Zuid-Afrikaanse ambassadeur werd door het EO-bestuur als 'één van ons' te eten uitgenodigd. De Zuid-Afrikaanse blanken zijn onze broeders die begripvol tegemoet werden getreden. Profetisch protest tegen wat er mis was, laten we over aan de 'linkse' IKON en NCRV. Als in 1976 een vreedzame demonstratie van zwarte inwoners van Soweto door blanke ordetroepen wordt neergeslagen, toont de EO zich in zijn programma's weliswaar niet enthousiast, maar ook niet gloeiend verontwaardigd. En over Nelson Mandela hebben we het niet. En nu? Vorig jaar zond de EO een aangrijpende BBC-documentaire uit over Mandela en zijn rol in het zwarte verzet: een eerbetoon aan deze man. Ik heb me geschaamd, toen ik er naar keek en dacht: het is goed dat de kijkers dit zien, maar het komt ons als EO niet toe dat we dit uitzenden. Daar hebben wij het recht niet toe.

1975: Meindert Leerling krijgt voor zeven stuivers van het EO-bestuur wegens deelname van minister Jan Pronk aan een groot EO-programma over ontwikkelingssamenwerking: Hoe kan zo'n man die niet 'des EO's' is zo'n rol spelen in onze programma's? Net zo min als de niet gelovige Bert Dijkstra het inleidend commentaar bij de Messiah mag inspreken. Anno 2005 zijn de ongelovigen in EO-programma's niet weg te slaan: bij Andries Knevel aan tafel, als deskundige psychiaters in In voor- en tegenspoed, aan tafel in Netwerk etc. We laten ze in De Ochtenden zelfs Brieven aan God schrijven.

Ik geef nog een paar voorbeelden van verschillen tussen vroeger en nu. Ik kom verderop in mijn toespraak op de overeenkomsten, maar zet nu eerst zwart-wit een aantal verschillen neer.

In programma's en Visieartikelen toont de EO in de jaren 70 veel sympathie voor de Noord Ierse protestanten van ds. Ian Paisley. De rooms-katholieken daar deugen niet: het zijn 'tegenstanders', het is 'de andere kant'. En als een documentaire van Ko Durieux over Noord-Ierland werd uitgezonden, waarin verzoening tussen Rooms-katholieken en protestanten in Jezus Christus de rode draad is, zijn de rapen gaar: een heftige botsing binnen de EO is het gevolg. Anno 2005 kennen we rooms-katholieke medewerkers en Ledenraadsleden, ligt het accent in programmacommentaren bij het overlijden van paus Johannes Paulus II op waardering en bewondering en schrijft een EO-bestuurslid een juichend artikel over de rechttoe-rechtaan Christusprediking op de Wereld Jongeren Dagen in Keulen.

Tot in de jaren 80 wordt een getrouwde vrouw met kinderen bij sollicitaties in principe afgewezen. Nu is het beleid dat we actief vrouwen in managementfuncties stimuleren en is zwangerschapsverlof en daarna terugkeer op de werkplek voor bij de EO werkende moeders de normaalste zaak van de wereld.

In de jaren 70 is de EO fel tegen de Evangelische Alliantie, omdat deze niet op dezelfde antithetische wijze als de EO zich tegen de Wereldraad van Kerken uitspreekt. Nu is de EO enthousiast lid van de EA en werken we intensief samen.

Hoor en wederhoor, daar doen wij niet aan, principieel niet, zei ik zelf in een toespraak voor EO-leden in 1980. Er zijn zeven, acht omroepen in Nederland die zaken propageren die tegen de normen van God ingaan. Moeten wij dan ook nog eens dat soort standpunten via hun vertegenwoordigers laten horen, alvorens we er onze visie naast of tegenover mogen zetten? Echt niet! Het zou te dol voor woorden zijn, als dat rond thema's als abortus en euthanasie zou gebeuren. Nee, de VARA doet het

hoor, de EO het wederhoor. Maar vandaag de dag krijgen de makers van Netwerk van de EO-directie op hun kop, als ze geen hoor en wederhoor hebben toegepast.

1975: Onder de titel “Het kind dat geen stem heeft” zendt de EO een indringende documentaire uit over abortus. Maar een kuis gefilmde bevalling in dat programma, om het wonder van de geboorte te laten zien, dat kan niet, zegt het EO-bestuur tot verdriet van documentairemaker Meindert Leerling. Anno 2005 zijn bevallingen in Beschuit met muisjes en andere medische EO-programma’s aan de orde van de dag, zijn de gapende buikwonden niet van het scherm te branden en staan we in veel emoprogramma’s met de camera midden in het leven en sterven van mensen.

1974: Willem Glashouwer en ik gaan voor de EO naar de Charismatische wereldconferentie in Jeruzalem: mee met een groep Nederlandse deelnemers o.l.v. Ben Hoekendijk. Kathryn Kuhlman is daar de gebedsgenezers en geneest buiten twijfel diverse mensen, o.a. een praktisch blinde jongen uit de rij voor ons. We geven uiterst kritische commentaren na afloop terug in Nederland en sabelen de opkomende charismatische beweging neer. Dat was ook verder de lijn van de EO. Een citaat uit de Werkgroep informatie 4/2/74 : “Tijdens de Lausanneconferentie (van de World Evangelical Fellowship) moet in de verslaggeving signalering plaatsvinden, wanneer daar ook charismatische invloed zichtbaar is”. Pinkstern mensen hebben het in die tijd slecht bij de EO: er is geen ruimte in programma’s voor Pinksteruitingen en de twee Stichtingsraadsleden uit de Pinkstergemeenten leggen in de jaren 80, gefrustreerd door het bestuursbeleid, het moede hoofd in schoot. Anno 2005 zijn er heel wat medewerkers, bestuurs- en Ledenraadsleden actief in Pinkster-, Volle Evangelie- of charismatische gemeenten en doen we in programma’s enthousiast verslag, hoe via New Wine charismatische invloeden in gereformeerde kerken binnendringen.

Jaren 70: Conferenties van de Wereldraad van Kerken in Bangkok en Nairobi worden door de EO uiterst kritisch verslagen: het is de “leugengeest” van de “antichrist” die daar heerst. Door de EO wordt prof. dr. J. Verkuijl als een valse profeet, een tegenstander van het Evangelie, een misleider neergezet. We schieten met scherp vanaf de heup. In de laatste jaren van zijn leven, begin 21^e eeuw tekent de EO dezelfde Verkuijl, niet wezenlijk veranderd, als een medestander. Feike ter Velde en Pieter van Kampen zetten hem neer als ‘iemand van ons’. De EO is de enige omroep met een groot herdenkingsprogramma op de radio rond Verkuijl na zijn overlijden een paar jaar terug.

De vakbond is in de jaren 70 en 80 bij de EO in de ban. Kandidaatstelling van twee EO-medewerkers voor de ondernemingsraad gaat niet door, “omdat ze lid van een vakbond zijn”. Wie NVJ-lid is en dat op zijn of haar sollicitatieformulier zet, wordt niet aangenomen. Het CNV is onze tegenstander: een organisatie die met zijn gezagsvisie en stakingsopvatting “de scheppingsordeningen aantast”. In interviews leggen we CNV-leiders het vuur na aan de schenen en zenden aansluitend een geharnast commentaar van mij of Andries uit. En nu zitten de Doekle Terpstra’s en Rene Pazen van deze wereld zitten bij Andries als ‘een van ons’ aan tafel.

Jaren 70: Huib Verweij lanceert als radio- en Visiecommentator teksten waarin het beleid van het Nederlandse kabinet wordt neergezet als “een onvoorstelbaar verrottingsproces, lafheid en halfzachtheid, weezinwekkend beleid, ons door marxistische en anarchistische ideologieën aangevreten volk”. Dat is één voorbeeld uit vele. Als Andries Knevel of Tijs van den Brink vandaag de dag dit soort teksten in hun mond zouden nemen, zou het snel met heb gedaan zijn binnen de EO.

Stafvergadering 23/1/74: Bestuursmededelingen: “Cliff Richard in onze uitzendingen is niet acceptabel”. Een paar vergaderingen later vragen programmamakers om “gesprek met bestuur om uitleg over feit dat de bekeerde rockzanger Johnny Cash niet in de EO-programma’s mag”. In de jaren 80 wordt een uitzending met Larry Norman afgeserveerd om een scheur in zijn broek. Inmiddels trillen de ramen van het Gelredome van de decibellen tijdens de Jongerendagen en is er nauwelijks een christelijke rock- of danceartiest te bedenken die niet op de Jongerendag mag optreden. En terwijl anno 1974 het meeklappen van het publiek met de zwarte gospelzangeres Willa Dorsey tijdens een EO-tv-programma nog tot boze bestuursreacties leidt (1/10/73 “Het klappen tijdens het lied van WD heeft ds. Glashouwer erg gestoten. Het maakte verkeerde psychische krachten los”), het gospelprogramma Muziekmotief met christelijke country in 1976 van de buis wordt gehaald en rond 1990 nog alle handen die hoger dan het middel worden geheven, uit de tv-reportage van de

Jongerendag worden gemonteerd, zien we anno 2005 dansende Ledenraadsleden en bestuursleden met de handen omhoog op de VIP-tribune van de Jongierendag de pan uit swingen.

Zo kan ik nog een tijd doorgaan. Met voorbeelden die het grote verschil tussen vroeger en nu illustreren. De een zal blij zijn met de veranderingen, de ander zal bepaalde veranderingen betreuren. Deze schets laat ook zien: Het is geen objectieve geschiedschrijving, geen wetenschappelijke verhandeling, maar mijn verhaal, gekleurd door mijn persoonlijke ervaring en beleving van de geschiedenis van de EO.

3. Vroeger en nu: grote lijnen

Na deze voorbeelden moet de vraag gesteld worden: Wat ligt er achter die verschillen tussen vroeger en nu? Wat is er - naast alle overeenkomst die later aan de orde komt - op een dieper niveau veranderd? Ik probeer een paar grote lijnen te trekken.

3.1. Verhouding naar buiten

We zien de wereld om ons heen minder als bedreiging en meer als uitdaging gaan zien. We opereren minder vanuit de verdediging tegen aanvallers van buiten, maar meer als zendelingen die weten dat ze in een omgeving werken die God niet kent, maar die daarin toch vooral op zoek gaan naar kansen, naar aanhaakpunten om hun omgeving te beïnvloeden. We zien de wereld in deze tijd niet allereerst zien als een macht die ons dreigt te overspoelen, maar we zien – in het volle besef van de Godevijandigheid van de wereld – daarin toch vooral de mensen voor wie Jezus Christus gestorven is en die voor Hem gewonnen moeten worden.

Die verschuiving in de manier waarop we naar de wereld kijken, heeft een aantal gevolgen.

3.1.1. Missionairder geworden

Voor 1970 lag in de missie van de EO naar buiten het accent op: Wij hebben een Woord voor de wereld. Vizier 2: *“De EO wil radio en tv ingeschakeld zien om mensen te winnen voor Jezus Christus en hen op te roepen tot bekering in geloof in Hem die hun leven totaal kan vernieuwen.* Evangelischen hadden de ‘lead’ bij de oprichting van de EO. De start van de EO was het werk van evangelisten!

Maar daar bleek weinig van, toen we vanaf 1970 programma’s gingen maken: In de missie naar buiten was geen sprake van evangeliserende programma’s en hoorden kijkers en luisteraars vrijwel niets over: Hoe vind ik God? Hoe kunnen ongelovigen Jezus Christus leren kennen? Maar dominant in programma’s en artikelen was het verzet tegen de geest van de tijd, de antithese.

In de eerste EO-folders valt vaak het woord ‘verontruste christenen’. Dat waren we inderdaad: verontrust over de dijkdoorbraak die voor ons besef plaatsvond en waartegen we ons moesten ‘verdedigen’. Daarom keerden we ons tegen evolutie, verlinksing, homofilie, ‘aantasting van het Schriftgezag’, bevrijdingstheologie, Wereldraad van Kerken, IKV, Amnesty International, gezagsondermijning, staking, abortus, emancipatie van de vrouw, afbraak van de defensie, occultisme etc. We werden bedreigd door de boze wereld en daartegen paste alleen verzet: Te wapen!

Landdag 1975: Voorzitter ds. Glashouwer: *“We moeten kleur bekennen in Nederland, we moeten breken met de geest van de tijd. We leven in de laatste dagen”.*

Idem 1976: *“Nederland is ten dode opgeschreven, ten verderve gedoemd, als er niet een terugkeer komt. Terug tot de Wet en de Getuigenis. Anders zullen wij geen dagenraad hebben”.* Hij riep op pal te staan voor de Wet van God, *“die nog steeds zijn weerslag vindt in de Nederlandse wetgeving”.*

Directeur L.P. Dorenbos bij de presentatie van het nieuwe seizoen 1978: *“We leven in een tijd van geestelijke milieuvervuiling, omdat de samenleving wordt vergiftigd met sex, geweld en dronkenschap. Het huwelijk staat op de helling. Terreur en linkse indoctrinatie beheersen de media en de universiteiten”.*

Pas in 1984 kreeg de EO na veel interne discussie in ‘God verandert mensen’ voor het eerst een evangeliserend programma, waarin ongelovigen de weg naar God werd gewezen. Het programma lag de jaren daarna stevig onder vuur; de programmaleiding moest regelmatig spitsroeden lopen in het bestuur vanwege het vermeende arminianisme van het programma. In de EO-beleidslijnen (bestuurlijk opgesteld, te ondertekenen door de medewerkers) ontbrak na de herziening daarvan in 1985 zelfs elke expliciete verwijzing naar de directe oproep tot bekering in programma’s. Die oproep had in de versie-1969 van de beleidslijnen nog een klein plekje gehad, maar verdween dus in 1985, net toen we op tv gingen evangeliseren! In de jaren daarna vermeldden de bestuursnotulen herhaaldelijk uitspraken van bestuursleden die deze lijn bevestigen: *“De EO is allereerst opgericht om de achterban te bedienen”* en *“Wat goed is voor de achterban, is ook goed voor de rest van ons volk”*.

Pas vanaf begin jaren 90 wordt de missie van de EO naar buiten uitdrukkelijk geformuleerd als het bereiken van ongelovigen met het Evangelie. De metafoor van het marktplein, waarop we ons met tv primair richten, doet zijn intrede en Arie van der Veer haakt in zijn toespraken in het land en in artikelen in Visie de missie van de EO aan bij de gelijkenissen uit Lucas 15 (verloren zoon, schaap en penning): de EO is er om het verlorene te zoeken. De eerste opdracht van de EO is niet: getuigen tegen de geest van de tijd en tegen het verval van christelijke normen, maar mensen bij Jezus brengen. Pas als mensen Jezus als hun Verlosser hebben leren kennen en een persoonlijke relatie met God hebben, wordt Hij ook de Heer van hun leven en gaan ze anders leven. Dat is het beste medicijn voor een verloederende samenleving. Daaruit volgt dat de EO zich minder gaat afzetten tegen de wereld en de cultuur, en er meer bij gaat aanhaken (de Joden een Jood, de Grieken een Griek) om mensen in hún situatie en cultuur met het Evangelie te bereiken.

Naar mijn taxatie is de EO dan ook in de laatste 15 jaar meer missionair dan in de eerste 15 jaar van zijn bestaan.

3.1.2. Minder verdedigen tegen de vijandige wereld

in de jaren 70 en 80 lag de christelijke samenleving onder vuur, werden de grondslagen daarvan aangevallen en losgewrikt. Daarom was het zaak die te verdedigen en de dijken te versterken. ‘Te wapen’ was het parool. EO-directeur L.P. Dorenbos op de Regionale Ontmoetingsdag Leeuwarden (De Tijd mei 1981): *“Demonische krachten zijn losgebroken, als politiehonden moeten worden ingezet tegen vrouwen die op het Binnenhof tegen abortus protesteren”*. Eerder in dit verhaal heb ik al een aantal voorbeelden gegeven van hoe we in de EO die tijd vol aanvallen beleefden en hoe we ons daartegen in programma’s te weer stelden.

Anno 2005 zijn we nog steeds ongelukkig met het verdwijnen van tal van christelijke elementen uit politiek en samenleving, maar zijn we minder uit op het verdedigen van de dijken. Dat maakt de uitstraling van de EO (hetzelfde geldt voor andere instellingen, organisaties, politieke partijen etc. in het EO-achterland) veel minder militant dan vroeger. Het besef is sterk dat we in een post-christelijke samenleving leven, waarin christenen een minderheid zijn. Dat brengt mee dat we minder werken vanuit een hunkering naar een voorgoed voorbij verleden van de christelijke staat en het verzuilde christelijke leven en meer leven bij het besef dat de huidige situatie in Nederland misschien wel de ‘normale’ omgeving is voor kinderen van God die immers ‘vreemdelingen en bijwoners’ zijn. We gaan er primair voor om in de niet-christelijke samenleving van onze dagen als christenen present te zijn, leesbare brieven van Jezus Christus te zijn, een goede levenswandel te vertonen. Daarom ligt de focus in onze programma’s en artikelen minder dan in de jaren 70 en 80 op pogingen om de meerderheidspositie van weleer te heroveren. We proberen minder achterom te kijken naar de christelijke staat van weleer, maar meer vooruit: er ligt een eeuw voor ons met christenen in minderheidsposities, maar toch vol kansen en uitdagingen. We zijn ballingen in Babel: daar moeten we aan de slag; we moeten bidden om de vrede van de stad. We moeten vooral zelf veranderen in plaats van gericht te zijn op het veranderen van de samenleving om ons heen. We moeten een christelijke levenswandel laten zijn, een alternatieve lifestyle: zout en licht zijn.

3.1.3 *Priesterlijker*

In samenhang daarmee is het profetische element in de EO-programma's (waarschuwend, appèlerend, dreigend) minder geworden en het priesterlijke sterker. Minder de opgeheven vinger, meer de helpende hand. Al in de eerste helft van de jaren 90 heeft EO-voorzitter Arie van der Veer deze beweging verwoord, en recent deed hij dat opnieuw, o.a. met verwijzing naar 1 Petrus 2:9. In 't Zal je maar gebeuren en in Het Elfde Uur zien we met grote regelmaat (vaak jonge) christenen die, gedreven door de liefde van Christus, in een onchristelijke omgeving prachtig werk doen: in de de Rotterdamse wijken Millinxbuurt en Spangen, in de gevangenis, in een hospice, onder prostituees, via de VBOK onder ongehuwde moeders, bij drugsverslaafden etc. In het verleden was EO vooral een brenger van de boodschap, nu ligt het accent op het boodschapper zijn op de juiste plaats en de juiste tijd. Een beweging van postbode naar brief zijn.

Aansluitend bij het vorige punt betekent dat: niet teveel lamenteren over alles wat we in Nederland aan goeds zijn kwijtgeraakt (hoe waar dat ook is), niet in de achteruitkijkspiegel kijken, niet terugverlangen naar vroeger, toen het allemaal nog eenvormig en overzichtelijk was op het christelijke erf. Maar vooral accepteren dat we vandáág leven, in een postchristelijk land, waarin – met alle negatieve tendensen die er ook zijn en alle pogingen om religie uit het publieke leven naar de binnenkamer te verbannen - orthodoxe, evangelische christenen veelszins gewaardeerd worden om de bijdrage die ze leveren aan de samenleving. Het is natuurlijk nodig om oog te hebben voor de bedreigingen – dat gebeurt regelmatig in de programma's -, maar het accent ligt op: zie en grijp toch de kansen!

Je kunt een parallel trekken met de eerste christenen, waarvan in Handelingen 2 gezegd wordt: ze stonden in de gunst bij het gehele volk (vgl. het verwijt vroeger van bestuursleden aan medewerkers bij een positieve pers: wee u, als alle mensen wel van u spreken). Dwars door de vervolging heen groeide de gemeente van Christus. Het begon met Pinksteren en het ging de eeuwen daarna door. Dat angstige, ontredderde groepje mensen van na Jezus' kruisiging was – door de ontmoeting met de opgestane Heer – veranderd in een vrijmoedige – dus niet excuserende of verdedigende, wat vaak nog ons kenmerk is – schare discipelen. Ze getuigden van Jezus en ze leefden hun geloof uit. In de harde wereld van het Romeinse Rijk uitten ze hun liefde voor zieken, mismaakten, armen, gevangenen, outcasts. Ze leefden vanuit dienst aan hun Heer en dienden geen andere heer: bogen niet voor de afgoden of voor de keizer. Ze waren voluit in de wereld, maar toch niet van de wereld. Ze leefden heilig, maar isoleerden zich niet. Ze deelden wel hun tafel, maar niet hun bed. In de mensen die de laatste jaren in toenemende mate te gast zijn in onze programma's zie ik iets terug van die levensstijl van de eerste christenen.

Wat betekent deze ontwikkeling voor onze eigen presentatoren? Wat stralen ze uit? Integriteit, kwetsbaarheid? Erkennen ze hun fouten, steken ze de hand in eigen boezem? Zijn ze zout en licht? Brengen ze een boodschap of zijn ze een boodschap? We beseffen steeds meer dat kijkers en luisteraars geen stoere standpunten moeten horen, maar leesbare brieven van Jezus Christus moeten zien. Dat ze moeten proeven dat de man of vrouw die ze zien of horen, is wie hij of zij zegt dat-ie is. Dat betekent, ook in interviews, meer laten merken van strijd en aanvechting en niet alleen maar glorie halleluja uitstralen. Overigens zat dit soort noties er in de jaren 70 in de kiem vaak ook best wel in, maar komt het er de laatste jaren meer uit.

3.1.4 *Bestel minder vijand, meer bondgenoot*

Lange tijd, tot eind jaren 80 spraken we over andere omroepen, de NOS, het publieke bestel, OCW etc. in termen die de kleur hadden van 'tegenstanders', 'vijanden' etc. De EO-leiding deed op persconferenties vaak felle aanvallen op andere organisaties binnen het bestel. Het was 'wij' tegenover 'zij'.

Zeker vanuit de start van de EO was dat begrijpelijk. De EO was niet echt welkom in Hilversum. Volgens diverse omroepen en omroepbestuurders hoorden we niet in het bestel thuis; we hadden sektarische trekken en zouden nooit het wettelijk verplichte totaalprogramma kunnen brengen. EO-programma's werden publiek door andere omroepen bestreden, zoals dat trouwens ook omgekeerd gebeurde. De hoorspelkern van de NOS besloot om nooit voor de EO te gaan werken. (Notulen

stafvergadering 8/12/72: “*De hoorspelkern van de NOS is bezig om zich op juridische gronden te vrijwaren voor medewerking aan EO-programma’s, omdat ze niet achter de boodschap kunnen staan die wij verkondigen*”) Tal van cameramensen wilden niet voor EO werken. Radiotechnici gingen tijdens opnames met EO-programmamakers in debat en verzielten soms de uitzending. Oud-EO-medewerkers kennen daarvan genoeg verhalen.

Anno 2005 kunnen we ons daar weinig bij voorstellen: er zijn in het algemeen hartelijke verhoudingen met de mensen van de techniek, die hun beste beentje voorzetten om onze programma’s te laten slagen. Ook onze houding tegenover het bestel is veranderd. We zien de zwakheden en feilen van het publieke bestel (het dient zowel om God te loven als om God te lasteren), maar zien ook dat het volop kansen biedt om mensen met het Evangelie te bereiken: uniek in de wereld. De toon van onze omgang met andere omroepen en met de publieke omroep als geheel is sinds de jaren 80 radicaal veranderd. Lange tijd was de EO de trouwste supporter van de Raad van Bestuur: omdat een sterke publieke omroep, waarin niet de eigen belangen het overkoepelende belang ondergraven, de beste kansen biedt voor zijn voortbestaan en daarmee voor de EO. Zoals we vandaag de dag kunnen zien dat, nu de publieke omroep ernstig is verzwakt en er noodscenario’s worden ontwikkeld, de ruimte voor het uitvoeren van de EO-missie wordt bedreigd.

3.1.5 *Minder kloof wij/zij: meer luisteren naar ongelovigen.*

Naarmate we de niet-christelijke wereld minder als onze vijand zagen, maar meer als de wereld vol mensen die we moesten winnen voor Jezus Christus, gingen we met onze programma’s ook meer die wereld in. Henk Binnendijk ging in Fiftu=fifty en Het hart op de tong de wereld in om de mensen te bevragen op hun relatie met God, hun kijk op het leven en op het sterven, hun vreugde en verdriet. In de echte ontmoeting met de ander (uit de bunker, uit de loopgraaf, in het open veld) ontmoeten we niet zozeer vijanden of tegenstanders als wel gewone mensen met veel vragen. Dat was de ervaring van Arie van der Veer binnen publieke omroep (“*de wereld valt mee*”, concludeerde hij na een paar jaar voorzitterschap), het was de ervaring van programmamaker Dirk Jan Bijker (begonnen als evangelist) in de loop van zijn ontwikkeling als programmamaker, het was ook de ervaring van Henk Binnendijk in zijn programma’s. Hoezeer hij er ook op uit was om de ander te bereiken met het Evangelie, toch viel hij regelmatig stil en kreeg de ander, de gesprekspartner de kans zijn verhaal te doen, uit te praten.

Oud-EO-bestuurslid Jan Poortman verwoordde het bij zijn afscheid in 2003 zo: “*We hadden een Woord voor de wereld, maar in de ontmoeting met de mensen van de wereld deden we er het zwingen toe. We werden luisteraars. De wereld werd minder verschrikkelijk dan we dachten en dan we die voorheen afschilderden: vol gewone mensen met dezelfde vragen en zonder antwoorden op de fundamentele vragen van het leven. Het werden gesprekken met de openheid en kwetsbaarheid die bij een echt gesprek hoort*”.

3.1.6 *Minder kloof wij/zij: meer kloof in onszelf ontdekt.*

Parallel daarmee gingen we ervaren dat ook wij als orthodoxe christenen minder van massief schokbeton of plaatstaal waren dan we gedacht hadden. De existentiële vragen van de wereld, van de niet-christenen bleken vaak ook onze vragen. Uit het onderzoek De boodschap en de kloof en de gelijknamige conferentie (1997) bleek de kloof niet maar tussen christenen en niet-christenen te lopen, maar vaak ook in ons eigen leven als christenen, dwars door ons eigen hart: Ik wil graag geloven dat God redt en geneest, maar ik ervaar er zo weinig van. Waarom komt iemand wel bij Feike tot geloof, maar niet in mijn eigen gezin? Ik geloof uit de grond van mijn hart in Gods werkelijkheid, maar ik ervaar zo weinig dat die mijn werkelijkheid raakt.

We kwamen er voor uit dat we met die vragen zaten. Het christelijke systeem dat ooit op alle vragen een passend antwoord leek te geven, bleek te gaan scheuren en kieren. We bleken niet zo gemakkelijk een laetje te kunnen opentrekken om op de gestelde vraag een passend antwoord te vinden. Zodra een interview met hem of van hem op homo’s kwam, viel Henk Binnendijk stil. En Wittewierum liet gelovige christenen in hun kwetsbaarheid zien die tot op het bot, tot in de kern van hun bestaan door Dirk Jan en Michiel werden bevraagd. Nog een keer Poortman: “*De kloof was er en wij vroegen er*

aandacht voor, voor de dagelijkse ervaring dat de woorden van de kansel, de woorden in EO-programma's geen landingsplaats hadden in de leefwereld van de mensen, van onszelf". Onze antwoorden bleken kwetsbaar. Niet dat we door God heen waren gezakt, maar wel door veel orthodoxe zekerheden. In die kwetsbaarheid bleken God en Jezus Christus er voor ons te zijn om het in die vragen uit te houden.

Deze ontwikkeling leidde ertoe dat er in onze programma's meer erkenning kwam van eigen strijd, twijfel en worsteling. Meer tranen in plaats van glorie halleluja. Minder overwinningschristendom, meer kruis. Minder triomfalistisch, geen vrome, vlakke en gladde verhalen over hoe goed het werd toen we de Heer hadden aangenomen, maar programma's die mensen lieten zien midden in de 'shit'. Dat is toch het normale leven van Gods kinderen? God doet toch niet aan vriendjespolitiek, zoals iemand deze week schreef op de site van het programma 'Tot de dood ons scheidt'. God verlost toch vaak niet ván de pijn en gebrokenheid, maar wil er toch ín die pijn en gebrokenheid voor ons zijn?

3.2. Verhouding naar binnen

Ook in onze verhouding naar binnen toe veranderden er dingen in de loop van het EO-bestaan. In de verhouding binnen het bedrijf en bestuur, onder de leden en andere christenen en in de houding tegenover kerken en christelijke organisaties.

3.2.1 Grotere pluriformiteit: in bedrijf en achterban

Je kunt de ontwikkeling van de EO van vroeger naar nu typeren als een beweging van eenheid naar verscheidenheid, van uniformiteit naar pluriformiteit.

Vóór 1970: Eén – ondanks grote verschillen over charismata/doop/ambt/kerk/vrije wil/verkiezing/Israël – in de naam van Jezus. Eén in het geloof der Schriften, één in het verzoenend bloed, zoals we in een lied zongen. Wij herkennen elkaar in Hem, om de titel van een EO-radioprogramma uit de beginjaren te citeren.

Vanaf 1970 tot 1985/1990: De nadruk op eenheid in standpunten krachtig gepropageerd: "De EO vindt ...". De EO had vaste, niet te verwrikken standpunten zonder een schim van een gedachte dat je er anders zou kunnen denken. Daarnaast waren er stiltezones over onderwerpen waarover EO-christenen verdeeld waren zoals de doop. Daar werd in Visie niet over geschreven en in programma's niet over gepraat. Discussie op het scherm of op de radio onder christenen of met niet-christenen mocht om diezelfde reden niet. Dat gaf maar verwarring. Een voorbeeld uit 1973: Een programma over het voor of tegen van christelijke sportclubs had niet uitgezonden mogen worden, aldus ds, Glashouwer in een regisseursvergadering.

Toen in 1979 het panelprogramma Deze op de radio startte, waarin EO-christenen uit verschillende bloedgroepen met elkaar in discussie gingen over onderwerpen waarover verschillend werd gedacht, was dat voor EO-begrippen nogal rebels. Het programma werd dan ook in de eerste jaren van zijn bestaan door Visie doodgezwegen. Ook is het programma in de eerste jaren meermalen bijna stopgezet door de EO-leiding, onder meer in 1982 na felle kritiek van de panelleden op Israël n.a.v. de moordpartij in Sabra en Shatila., Palestijnse vluchtelingenkampen in Libanon.

Vanaf ca. 1990: Minder nadruk op uniforme standpunten ("de EO vindt"), maar op de eenheid in Jezus Christus te midden van steeds meer gevarieerde opvattingen. Opvattingen verschillen vandaag op het vlak van dogmatiek (kerk, ambt, doop, geestesgaven, tongentaal, gebedsgenezing, verbond, bevinding, Israël, opname van de gemeente, duizendjarig rijk etc.), ethiek (homoseksualiteit, alternatieve geneeswijzen, roken, hertrouwen na echtscheiding), politiek (links of rechts, vakbeweging, staking, mensenrechten, partijkeus), geloofsbeleving en -vormgeving (gospelmuziek), maar ook waar het gaat om de onderliggende vraag: Hoe lezen we de Bijbel? Hoe spreekt God daarin? Wat is letterlijk of exact historisch bedoeld en wat niet? Te midden van die verschillen wil de EO anno 2005 vanuit de eenheid in Jezus Christus bruggen bouwen en een platform zijn voor ontmoeting en gesprek.

Ik heb die ontwikkeling naar grotere pluriformiteit van denken en geloven als een zegen beleefd. In mijn jonge jaren heb ik een kerkscheuring meegemaakt en daardoor ben ik traumatisch voor (al dan

niet stille) uitsluiting. Dat gevoel heb in de jaren 70 en 80 bij de EO vaak gehad. Jij gelooft niet goed. Jij hoort er eigenlijk niet helemaal bij. Wat jij vindt of doet, deugt niet. Dat was vaker ongeschreven dan geschreven, maar het was er wel, dat gevoel in de mal van een eenheidschristen geperst te worden: een EO-christen gelooft, vindt, doet zus en zo. En niet anders. Althans, zo heb ik het beleefd, en ik niet alleen. Die ervaring doet mij zeggen: Ik ben dankbaar dat veel beton aan stukken is gegaan. Het is winst, dat christenen met andere opvattingen of gebruiken met wie je fundamenteel één bent in Jezus Christus, niet zo snel meer aan de kant worden gezet of buitengesloten, dat er meer vrijheid van denken is. Dat het besef groot is dat één zijn wat anders is dan één opvatting hebben. Binnen het bedrijf spreken we elkaar dan ook niet allereerst aan op op uiterlijkheden, gedrag en standpunten, maar meer op: Waar zit je hart? Hoe is je relatie met Jezus Christus?

Die ontwikkeling zien we niet alleen binnen de EO, maar ook in de breedte van de EO-achterban. Veel kerken zijn veel minder massief koekoek-een-zang dan vroeger: Gereformeerde Bond (wat voor Bonder?, moet je nu vragen), GKV (wat voor vrijgemaakte?), NGK (Urk of Houten?). Vroeger was een kerk een monolithisch blok: één in denken en handelen, waardoor je er gemakkelijk buiten stond, als je anders dacht. Dat blok is her en der verkrumeld door Gods Geest, die mensen de ogen heeft geopend geopend voor broeders en zusters elders, voor de breedte van de Schrift, voor nieuwe dimensies van Zijn werk.

Daarin heeft EO op zijn beurt ook weer rol gespeeld. De EO heeft door zijn loutere bestaan het proces richting grotere pluriformiteit onder christenen bevorderd. Door te erkennen dat je als christenen één kunt zijn in Christus zonder het eens te zijn over allerlei concrete standpunten (politiek, ethiek, dogmatiek), relativeer je die standpunten principieel. De oecumene van het hart is dynamiet geweest onder uniform denken. Zeggen: ondanks onze verschillen over herkennen we elkaar in JC, relativeert die verschillen. Eén in de naam van Jezus, één zin en één gemoed, één in het geloof der Schriften, één in het verzoenend bloed: dat ondergraaft de rest fundamenteel!

Dat gold van het loutere bestaan van de EO, maar vervolgens ook doordat mensen in radioprogramma's dominees uit andere kerken gingen horen met meditatie die ze vaak geweldig vonden: dominees die door hun eigen predikanten vaak waren neergezet als mensen van die en die kerk die het op allerlei punten toch niet goed zagen, maar waar ze al luisterend toch grote waardering voor kregen. Ook dat vergrootte het gevoel: je bent één in Christus, en dan kun je over allerlei dingen best verschillend denken. Nog sterker werd dat, toen we in programma's en artikelen expliciet lieten blijken dat er tussen die één in Christus zijnde broeders veel verschil van opvatting zat. Dat was na de jaren van witte vlekken en stiltezones, waarbij we alleen spraken over wat ons bond. Maar zodra luisteraars in radioprogramma's hoorden met heel verschillende opvattingen, maar tegelijk broeders in de Heer, bevorderde dat ook weer de ontwikkeling naar grotere pluriformiteit. Luisteraars gingen die GB-er of die man van de Vergadering toch met andere oren beluisteren en met andere ogen bekijken. Media personaliseren: ze geven een gezicht aan de mens achter de opvatting; je gaat een broeder in de Heer zien of horen en dat wekt begrip voor zijn standpunten over de doop, de Heilige Geest, christen en politiek, Israël. Ik taxeer dat als een krachtig werk van Gods Geest en niet als een meewaaien met de postmoderne wind en ben daar blij mee.

3.2.2 Meer open houding naar kerken en parakerkelijke organisaties

In de beginjaren hield de EO grote afstand tot kerken en parakerkelijke organisaties. Ze werden vooral als tegenstanders gezien, in elk geval niet als medestanders en je moest je er niet mee liëren. Oecumene werd vooral gezien als valse eenheid ten koste van de waarheid. Die houding was begrijpelijk, want EO had van de meeste kerken weinig goeds ervaren. Bij de start van de EO was er vanuit de kerken veel weerstand, ook vanuit de orthodoxe kerken. Toen nog onzeker was of de EO het ging halen, gaven veel (orthodoxe) kerken en voorgangers niet thuis. De theologen gingen hier bepaald niet voorop. Ook heel wat predikanten die in later jaren voor de EO gingen optreden, hebben lang afstand gehouden; onder hen waren veel kat-uit-de-boom-kijkers.

Ook richting christelijke organisaties werd vanuit de EO veel afstand gehouden, Van samenwerking was zelden sprake; vrijwel geen christelijke organisatie deugde in de ogen van de EO. Toen de Evangelische Alliantie in de jaren 70 werd opgericht, weigerde de EO om daar lid van te worden,

omdat de EO niet dezelfde militante en antithetische houding aannam als de EA, bijvoorbeeld tegenover de Wereldraad van Kerken. De EO vond de EA veel te soft.

In de jaren 70 en 80, toen de EO 'meer dan een omroep' werd, gingen we op tal van terreinen met nieuwe initiatieven aan de slag (pro life, Ronduitclub, acties voor Oost-Europa), vaak zonder overleg met anderen. De EO kreeg het imago van een imperialistische veroveraar., een organisatie die zijn eigen gang ging.

Begin jaren 90 met de A-actie werd de support voor de EO in kerkelijk Nederland groter, zoals dat ook al met de B-actie in 1983 het geval was geweest. De steun kwam vanuit de volle breedte van orthodox-christelijk Nederland, op de uiterste rechtervleugel na. Maar onze houding tegenover kerken en parachristelijke organisaties verandert dan nog niet echt. We informeren anderen wel actiever over wat (gaan) doen, maar dat is vooral eenrichtingsverkeer. We zijn de olifant die de muizen tussen onze poten vriendelijk uitnodigt om dingen samen te doen. Dat werkt dus niet echt. Anderen beleven de EO nog steeds als arrogant en bedreigend, maar we zijn ons daar nauwelijks van bewust.

De laatste jaren zijn we als EO nadrukkelijk meer gefocust op onderlinge afhankelijkheid van en samenwerking met anderen: denk aan de Milleniumviering, Waarom Kerst?, Waarom Jezus?, Jongerenbijbel, EA/EO-conferenties (homofilie, gebedsgenezing) etc. Slogan is nu: samen waar mogelijk alleen waar nodig. In de relatie met de kerken zijn we bescheidener over de plaats van de EO op de weg die God met mensen gaat. We zijn ons er meer van bewust dat we in het proces waarin Gods Geest mensen tot geloof brengt, een beperkte rol spelen en slechts één van de schakels zijn: soms is een EO-programma een eerste kennismaking, waarbij het verlangen om God te leren kennen wordt wakker geroepen, soms is het een laatste zetje om Jezus daadwerkelijk aan te nemen. Maar verder zijn we als EO op die weg afwezig en zijn het christenen en gemeenten die van vitaal belang zijn om mensen verder te helpen op hun weg met God.

4. Ontwikkelingen: wat ligt er achter?

Wat ligt er achter de ontwikkelingen die ik schetste? Gerijpter inzicht? Wij weten het nu beter dan vroeger? Nieuw inzicht in Gods Woord? Of juist afval daarvan?

Ik wil voorzichtig zijn met een duiding van al die veranderingen. Ik houd het op een mengeling van tijdgeest en Heilige Geest. Dat geldt overigens van elke ontwikkeling in de loop der eeuwen. Ook de Reformatie van de 16^e eeuw is niet los te zien van wat er woelde en bewoog in de cultuur van die dagen met zijn grotere nadruk op het individu die los van de priester zijn eigen keuzes maakte en dus ook zonder bemiddeling van priesters de Bijbel ging lezen..

We moeten eerlijk zijn: in de ontwikkeling van de EO spelen de tijd en de cultuur een geducht woordje mee. De ontwikkeling van de moderne tijd met zijn rationele systemen naar de postmoderne tijd met zijn dito levensgevoel, waarin de grote ideologische verhalen hebben plaats gemaakt voor de kleine verhalen van de mensen. Onder christenen zijn de dogmatische handboeken in sterke mate vervangen door het bekerings- en het levensverhaal. Als kinderen van God zijn we altijd ook kinderen van onze tijd: dat gold van de jaren 70/80 én van onze tijd.

Maar zoals Gods Geest zich van de cultuur van de 16e eeuw bediende om de Reformatie van de kerk te realiseren, zo geloof ik dat Hij zich nu van onze tijdgeest bedient om Zijn plan door te zetten, om mensen op het spoor te zetten van nieuwe Schriftstudie, hen dieper inzicht te geven in Zijn Woord, in een sterkere, meer persoonlijke relatie aan zich te binden, hen meer te doen ervaren wat Hij door zijn Geest wil geven. De tijdgeest kan afleiden en aftrekken van God, maar de Heilige Geest neemt de tijdgeest ook in dienst en spant die voor zijn karretje. Zo is de plaats van de vrouw in de samenleving, in de politiek en in christelijke huwelijken zoals die de laatste decennia is gegroeid, voor mijn besef een mix van tijdgeest en Heilige Geest. De grotere gelijkwaardigheid van de vrouw ten opzichte van de man is niet in de kerk via Schriftstudie ontstaan, maar in de maatschappij. Daar hebben zeker negatieve kanten aan gezeten: carrière boven kinderen plaatsen, het streven van economische onafhankelijkheid van de vrouw ten opzichte van de man etc. Maar christenen beleven de maatschappelijke ontwikkeling naar grotere gelijkwaardigheid van man en vrouw toch ook in veel opzichten als winst. En vervolgens zijn we gestimuleerd door deze maatschappelijke ontwikkeling

(door de tijdgeest dus) opnieuw de Bijbel gaan lezen, hebben we oog gekregen voor teksten die we eerder niet goed hadden gelezen of voor een uitleg die we eerder niet kenden. Bekende teksten worden opnieuw geduid en we laten ons voor onbekende teksten verrassen. Daarin zie ik het werk van de Heilige Geest die ons daarvoor de ogen opent. Daarom spreek ik rond dit thema over een mix van tijdgeest en Heilige Geest.

Het bovenstaande illustreert dat we in deze tijd de tijdgeest, de cultuur minder als vijand zien en meer als bondgenoot. Dat blijkt ook uit de manier waarop als EO televisie maken. In de rationele jaren 70 en 80 waren ook onze programma's tamelijk rationeel; ze zaten boordevol argumenten. In deze tijd heeft de emotie, het gevoel het primaat./ Veel dingen komen via het gevoel bij mensen binnen. Daar zit het gevaar in dat het gevoel normatief wordt: wat ik voel is bepalend; ik voel dit zo, dus is het zo. Maar behalve een gevaar is het ook een kans: een kans om een programma zo te maken dat daarin het kunnen meevoelen met de gasten in het programma het voertuig wordt om dingen bij de kijker naar binnen te krijgen. Daarom laten we nu kijkers het verhaal van mensen meemaken, als die er midden in zitten in plaats van een gestileerd, vlak en vroom gemaakt verhaal achteraf te vertellen. Denk aan programma's als *Niets meer te verliezen*, *In voor-en tegenspoed*, *Ik mis je*, *Tot de dood ons scheidt*. We proberen in dat soort programma's met de camera midden in het leven van mensen te komen. Deze afkijktelevisie heeft, zo merken we, grote impact op de kijkers. Het roept herkenning op en leidt tot gesprek: hoe zou ik, hoe zouden wij dat doen? Ook hier is sprake van de emo-tijdgeest waar de Heilige Geest gebruik van kan maken.

5. Vroeger en nu: continuïteit

Ik heb in het bovenstaande enkele Grove lijnen getrokken in de vergelijking tussen vroeger en nu. Er zijn stevige verschillen tussen de EO van vroeger en die van vandaag. We maken andere programma's en we maken de programma's anders. Niet alleen vormgeving, ook inhoudelijk leggen we soms andere accenten.

Die schets kan de indruk wekken dat het nu allemaal beter is dan vroeger en de suggestie wekken dat ik me tegen de EO van vroeger afzet en er meewarig op neerkijk: Wij tegenover zij. Maar dat is beslist niet mijn bedoeling en ik hoop dat we als EO voor zo'n houding bewaard blijven. Want daar is – bij alle verschil tussen vroeger en nu – geen enkele reden voor. Er is veel dat ons bindt.

5.1. De missie verbindt ons.

Ook al kwam het er in de beginjaren van de EO niet zo uit, het ging zeker de initiatiefnemers erom mensen te bereiken met het Evangelie van Jezus Christus: mensen die Hem niet of niet goed kennen, mensen die vaak niet naar Hem uitzien, maar Hem wel nodig hebben, voor nu en voor eeuwig. Als Redder en Verlosser van hun schuld en zonde en als Heer van hun leven.

Die missie staat ook vandaag nog centraal en stuurt wat we bij de EO doen. Bij de leiding, bij de programmamakers, bij andere medewerkers. Dat is misschien niet altijd zichtbaar, maar het is wel de brandstof in onze stuwketten. Het bepaalt onze keuzes, ook naar de toekomst. In het nieuwe Meerjarenplan 2006-2010. Dat net klaar is, is de continuïteit van de missie leidend, niet de continuïteit van het bedrijf, het geld of de werkgelegenheid. De missie verbindt de EO van verleden, heden en toekomst.

5.2 De passie verbindt ons

Zowel vroeger als nu was er de passie, de hartstocht, het vuur, het verlangen, de inzet, het ervoor gaan om mensen met het Evangelie te bereiken. In ben intens dankbaar voor het geloof en het initiatief van de broeders van het eerste uur. Niet wetend wat het brengen en worden zou., hebben ze hun voet op het water gezet, gezwoegd en gezweet. Ze wisten zich geroepen en ze zijn gegaan. Zonder de mensen van toen was EO er nu niet geweest. Ik ben zielsdankbaar voor hun visie voor radio en televisie als middelen om het Evangelie te verspreiden. Ik denk aan de inzet van al die vrijwilligers die onbetaald,

letterlijk pro Deo, na hun werk er op uit gingen om leden te werven, eerst 15.000, later 150.000. Dat was geen erebaantje, maar het trotseren van hoon, verachting en verzet in de wereld en in de kerk.

Die passie spat er ook vandaag af. Ik tref onder de leidinggevendenden en andere medewerkers geen verslagenheid en depressies aan over de nieuwe plannen van de Raad van Bestuur (ook al is men er natuurlijk bezorgd over), maar veel vuur, enthousiasme, gedrevenheid en creativiteit om ook in een nieuwe digitale toekomst de EO-missie te realiseren. Het gaat er binnen de EO vandaag de dag onvergelijkbaar anders aan toe dan vroeger. Maar er is geen enkele reden om te denken in een wij/zij-tegenstelling ten opzichte van vroeger. Diepe verbondenheid overheerst. De liefde van Jezus Christus voor verloren mensen drong hen toen en dringt ons nu.

5.3. De worsteling verbindt ons

Vandaag de dag vinden we ons werk vaak een worsteling, maar die was er ook vroeger meer dan we denken. Nu komt in interviews met directieleden vaak het woord ‘worsteling’ voor: het is zoeken en tasten. Hoe combineren we ‘dicht bij God’ met ‘dicht bij mensen’? Hoe bereiken we voor het oppervlakkig amusementsmedium televisie toch diepgang? Van de EO van vroeger hebben we vooral het beeld van zeker weten. Dat gold wellicht voor de bestuurlijke stellingnames van toen, maar veel minder van de werkers in het veld. Ik las dezer dagen de notulen van de regisseursvergadering van 5/3/75. De worsteling, het zoeken en tasten spat eraf!. *“Er ontspint zich een uitvoerige discussie over onze programma’s: Onze programma’s zijn te vlak. Het komt te zoetsappig over. Het Evangelie moet meer rechtstreeks tot de mensen verkondigd worden, waardoor ze tot bekering komen. We zijn druk bezig om christelijke normen te prediken, maar er blijft zo weinig over voor de ware evangelieverkondiging.*

Anderzijds: Er wordt soms teveel naar het inhoudelijke van het programma gekeken, terwijl vergeten wordt hoe het bij het publiek overkomt. We moeten ons meer concreet bezighouden met de rechtstreeks verkondiging van het Evangelie, recht op de man af, waardoor de eenvoud in onze programma’s meer tot zijn recht zal komen. Wij missen duidelijk het persoonlijk getuigenis van christenen in onze programma’s. De geestelijke ballast van een hele uitzendavond is soms te overladen.

We moeten meer expliciete programma’s gaan maken. Het programma over sensitivity training is daar een voorbeeld van.

De geestelijke dosering is enorm belangrijk.”

Idem de notulen van de regisseursvergadering 22/12/73: *“Sommigen vonden dat de boodschap er te weinig in uitkwam, andere vonden dat juist niet. Sommigen vonden dat het voorlezen van een gedeelte uit Jesaja te veel associaties wekte met de kerk en dus buitenstaanders niet zo aan zou spreken, maar over al deze dingen bestonden zeer verschillende meningen”.*

Er was ook in de beginjaren veel interne discussie over hoe een EO-tv-avond er uit zou moeten zien. 6/8/73: *“ML vindt dat er meer eenheid onder de programmamakers zou moeten zijn. Alle medewerkers zouden achter ieder programma moeten kunnen staan”.* Dat was kennelijk niet zo.

Kortom, ook in het zoeken en tasten naar hoe we de media voor de missie van de EO moeten gebruiken, is er vooral continuïteit tussen vroeger en nu.

5.4 De EO riep vroeger terecht: te wapen!

Het verschil tussen de EO van vroeger en nu, zoals dat oplicht uit de voorbeelden in het begin van mijn verhaal, is onmiskenbaar. Maar dat wordt verzacht en genuanceerd, als we ons realiseren dat het verzet van de EO tegen de jaren 70 en 80, dat bij ons nu erg hard, zwart/wit en negatief overkomt, in veel opzichten begrijpelijk en in die tijd op zijn plaats was. Wamt wat voor tijd was het?

Waar kwamen we vandaan? Even terug naar het oprichtingsjaar van de EO,;1967 – het jaar dat de voorlopers van het CDA er 69 bezetten en de VVD 17. Enquêtes leverden op: kerkelijken 75%, buitenkerkelijken 25%. Je kon Nederland zonder aarzeling een christelijk land noemen, waar

christelijke normen in de breedte van de samenleving gemeengoed waren. De kerken zaten noig overwegend vol.

1967 was ook het jaar van het begin van de grote stormloop. De God-is-dood-theologie verslaat zijn duizenden. De cahiers voor de gemeente van diverse VU-theologen verschijnen, waarin Schriftkritiek in gepolariseerde vorm de gemeenten en gezinnen wordt binnengedragen. Het is het jaar van de eerste studentenopstanden. De universiteit van Tilburg wordt bezet en omgedoopt in Karl Marx Universiteit. Aan de VU worden studenten die CPN-lid zijn, lid van de Universiteitsraad.

Ik maak een sprong naar 1974, mijn eerste volle jaar bij de EO: De TROS wordt A-omroep. De lonen stijgen met 15% en de overheidsuitgaven met 8%. Maar belangrijker: het kabinet-Den Uijl is net aan de macht. De bede gaat uit de Troonrede. Den Uijl c.s. zijn de verpersoonlijking van de afbraak van de christelijke fundamenteën van en de christelijke elementen in politiek en maatschappij. GPV-Kamerlid Jongeling, gast in tal van EO-uitzendingen, over het kabinet Den Uijl: *"De merktekenen van een nog enigszins door het christendom gestempelde samenleving worden systematisch uitgewist."* Vergelijk dat eens met nu: premier Balkenende komt op de EO-Jongerenavond en roept jongeren op om keuzes te maken vanuit hun geloof in Jezus Christus. Een grotere tegenstelling is niet denkbaar.

Het is de tijd dat de abortusindustrie in Nederland op volle toeren gaat draaien. De poging van minister Van Agt om de abortuskliniek Bloemenhove, waar ook na twintig weken zwangerschap wordt geaborteerd, mislukt. Dolle Mina's proclameren dat ze baas in eigen buik zijn. Jongeling waarschuwt dat na het beginnende leven ook het leven dat op zijn einde loopt, in gevaar zal komen, maar wordt weggehoond.

Ook in andere opzichten is het een tijd van sloop en stormloop. De anti-autoritaire opvoeding wordt geproclameerd: geen gezag in het gezin. Drugsgebruik is in opmars en wordt als onschuldig voorgesteld. Koos Zwart meldt wekelijks voor de VARA-radio de wietprijzen. In het leger komt lang haar erin en gaat de groetplicht eruit. Het gezag van politieagenten bevindt zich op de glijbaan omlaag. In het EO-bestuur dient een voorstel voor een gebedsdag voor de politie en tegen gezagsondermijning. De VPRO zendt op tv de shows van Barend Servet en Fred Haché uit waarin God en gezag op de hak worden genomen.

In Oost-Europa heerst de kille vrieskou van het communisme. Het IJzeren Gordijn is potdicht. We bidden en demonstreren voor vervolgd in het Oostblok en plakken stickers met: Beter een raket in je achtertuin dan een Rus in je keuken. Er kwam veel over ons heen in de eerste helft van de jaren 70. Ik kreeg recent een brief uit 1974 onder ogen van de onder ons bekende Hans Keijzer, toen ambtenaar bij de provincie. Daarin signaleert hij tal van ontwikkelingen in de welzijnszorg "die rechtstreeks afstevenden op de heerschappij van de antichrist, althans zich bewegen richting Babel. Er is een sluipende revolutie aan de gang op het gebied van sociale zaken, cultuur en volksgezondheid". Hij wijst op organisaties als JAC en Release die kinderen helpt bij het weglopen van huis, op sociale academies als broeinesten van de revolutie, op fusies in ziekenhuizen, het welzijnswerk, de gehandicaptenzorg etc. onder motto van "ge vulde algemeenheid", waarbij in de praktijk (christelijke) identiteiten verdwijnen en verdampen.

Het is toch logisch dat christenen daartegen in het geweer kwamen? Dat de EO opriep om de dijken te versterken: 'Te wapen'?. Idem EO daarin rol. Dat we series uitzonden over Gezin: basis of bolwerk en de tv-serie met Francis Schaefferserie over abortus en euthanasie? Dat lijkt nu allemaal erg kritisch en negatief, maar laten we beseffen dat er toen een strijd woedde.

Ik voeg er aan toe: De EO van toen heeft in mening opzicht gelijk gekregen. Vandaag de dag is er in de breedte van de samenleving meer oog dan toen voor de psychische gevolgen van abortus, de gevaren van drugs, de nadelen van de softe benadering van criminaliteit en van de verseksualisering van de samenleving. We zijn daarin anno 2005 echt geen roepende in de woestijn. Nu we hard tegen de nadelige gevolgen van de vrijheid-blijheid-benadering zijn gelopen en de inwoners van Babel eigenlijk alleen maar ongelukkiger worden, is de wal bezig het scxhip te keren, ook al zijn er nog genoeg tegenkrachten. Maar de waarde van het gezin wordt vandaag mee gezien dan toen en opvoedingsondersteuning is aan de orde van de dag. Wethouder Leonard Geluk van Rotterdam krijgt brede support voor de EO-verhalen die hij daarover houdt. Discipline en gezag in de opvoeding zijn

weer in tel blijkens veel bekeken en breed gewaardeerde programma's als *Schatjes* en *Eerste Hulp bij Opvoeden*.

Kortom, de EO van toen stond in veel opzichten voor waardevolle dingen, kostbare, bijbelse principes. Al hebben we toen helaas veel te veel mét de inhoud ook de vorm verabsoluteerd – zoals toen EO-bestuurslid Rippen het drumstel een instrument van de duivel noemde - en onvoldoende gezien dat veel vormgeving een kwestie is van tijd, cultuur, smaak en stijl en lang niet altijd onder het oordeel 'Gij geheel anders' hoeft te vallen.

5.5 *We hebben er veel bij gekregen*

Ook langs een andere lijn wil ik het verschil tussen vroeger en nu relativeren. Tegen degenen die vandaag vooral verval en achteruitgang zien bij de EO en in het EO-achterland en die vinden dat we toch wel *veel kwijt zijn geraakt*, zeg ik: kijk eens wat we *erbij gekregen* hebben, wat er vroeger niet was en nu wel: Ronduitconferenties (met grote diepgang in toespraken en gesprekken en met enorme impact op jongeren), toerustingsconferenties voor bijna- en pas getrouwden, vrouwenochtenden, -conferenties en -dagen, mannendagen en -ontbijten (wat breekt daar door?), honderden eerste keuzes voor een leven met Jezus op de Jongerendag, de enorme vlucht die EO-Nazorg heeft genomen, de Waarom Jezus-cursus op internet etc.

Is het allemaal postmodern gevoel en postmoderne cultuur wat de klok slaat? Het staat daar zeker niet los van, maar lopen daar niet andere ontwikkelingen dwars doorheen? Zijn de dingen die we als EO er de laatste decennia bij hebben gekregen, geen geschenken van God? Is hier ook niet sprake van die moeilijk ontwarbare mix van tijdgeest en Heilige Geest? Moeten we niet erkennen dat het in de evangelicalisering van het gereformeerde leven, zoals die zich mede door de invloed van de EO in veel kerken voltrekt (in liturgie, liederen, getuigenissen over een nieuw leven met God, een grotere inbreng van gemeenteleden, meer oog voor het werk van de Heilige Geest en zijn gaven en vrucht) niet allereerst gaat om iets dat de vanuit postmoderne cultuur komen binnenwaaien – ook al is die er zeker een voedingsbodemp voor -, maar om bewuste keuzes vanuit nieuw zicht vanuit Gods Woord en een nieuwe werking van Gods Geest? Ik beleef deze tijd veelszins als een zegen en ben blij met wat zich baan breekt in de EO, en in de kerk. De Geest schrijft nieuwe wegen in de tijd!

5.6 *Ook vandaag zijn we kinderen van onze tijd*

Nog een nuancerende kanttekening bij de verschillen tussen toen en nu. De EO-ers van de jaren 70 en 80 waren in stijl en aanpak kinderen van hun tijd. De tijd van de ratio leidde bij de EO tot veel redeneringen, argumenten en standpunten. De EO-ers van toen (ik zelf inclusief) waren kinderen van hun tijd. De cultuur van toen typeerde de wijze van geloven, denken en handelen bij de EO en de manier waarop dat vorm kreeg. In deze tijd kunnen we daar niet goed meer mee uit de voeten en landt die aanpak niet meer. Bij kijkers en luisteraars niet, bij veel EO-leden niet, bij bestuurders en medewerkers niet. Ik beef dat ik generaliseer, maar ik probeer een trend te schetsen.

Maar we moeten ervan doordrongen zijn dat wij *evenzeer kinderen van onze tijd* zijn. Voor een deel zijn we ons daarvan bewust, voor een deel ook niet. Volgende generaties zullen glimlachend, verbaasd of (onverhoopt) verdrietig terugkijken op wat wij anno 2005 als EO doen. Ze zullen dan constateren: ook de EO-ers van 2005 waren kinderen van hun tijd. Al hoop ik dat ze dan zullen oordelen: ze waren inderdaad kinderen van hun tijd, maar zijn er met de hen van God gegeven wijsheid op uit geweest de missie van de EO in die tijd te realiseren.

De EO is veranderd en zal blijven veranderen. De opdracht is onontkoombaar: om dat wat wezenlijk is, onze missie, te behouden, moeten we veranderen. Om te behouden wat onopgeefbaar is, moet we dat opgeefbaar is, opgeven. Om te blijven wie we zijn, moeten we veranderen, dingen loslaten. Veranderingsgericht en flexibel zijn zoals evangelisten en zendelingen, om mensen met het Evangelie te bereiken. Terugkijkend op de historie van de EO vinden we dat logisch. Maar naar de toekomst kijkend voelt dat voor mij ook wel spannend. Want bij veel dingen die we nu doen, zeker bij de

wezenlijke dingen, hebben we – vaak na veel zoeken en tasten – de overtuiging dat dat goed is en dat we op Gods weg zijn. Ik kan me er weinig bij voorstellen dat men in de EO over een aantal jaren andere inhoudelijke keuzes zal maken dan nu. En toch moet ik daar in het licht van het verleden onbekommerd mee omgaan. Zonder angst of paniek: Waar blijven we? Gods Geest is er bij! En Hij is niet voor het gat van welke cultuur ook te vangen. Beseffen we voldoende dat we kleine kinderen zijn van een grote God? Een God die ver uitgaat boven onze kaders en begrippen. Laten we oppassen voor de pretentie dat wij het weer in de vingers moeten krijgen. Dat de postmoderne geest weer in de fles moet, en dat het anders fout gaat. Als God kon werken en ons kon gebruiken in het rationalistische klimaat, kan hij dat ook als er in de toekomst andere winden van cultuur en tijdgeest gaan waaien. In de ‘slipstream van de Spirit’ om mijn oude makker Dirk Jan Bijker te citeren, zijn ook die nieuwe winden meer kansen dan bedreigingen.

6. Risico's vandaag

Het is niet zo moeilijk om in hoe het vroeger bij de EO ging, dingen aan te wijzen, waarvan we vandaag zeggen: zo moet het niet meer! Maar ook in de aanpak van vandaag zitten risico's, waar we onze ogen open voor moeten hebben.

6.1 *Grenzen aan de pluriformiteit?*

Ik ben blij met de in de EO en in het EO-achterland gegroeide pluriformiteit. Dat we beseffen dat ons kennen een kennen ten dele is. Dat we elkaar niet meer om van alles en nog wat geestelijk de maat nemen, al besef ik dat dat her en der in ons achterland nog wel gebeurt. Ik beleef diversiteit en pluriformiteit niet primair als iets negatiefs, maar als iets dat ook te maken heeft met de veelkleurigheid van Gods schepping, waarin naast een Micha plaats is voor een Jeremia, voor een Paulus naast een Barnabas.

Maar dat neemt niet de vraag weg: wanneer wordt pluriform pluraal? Wanneer wordt verscheidenheid binnen de grenzen van Gods Woord en vanuit de eenheid in Jezus Christus een verscheidenheid die die grenzen overschrijdt? Waar liggen de grenzen van het platform dat de EO wil zijn?

Hoe ver gaat de interne pluriformiteit? Sommigen zullen daarbij denken aan onderwerpen als homoseksualiteit of de eerste hoofdstukken van Genesis. Evenals vroeger vindt de EO homoseksuele relaties in liefde en trouw niet sporen met Gods bedoeling met en Zijn wil voor het mensenleven. Maar wie daar anders over denkt, Jezus Christus als zijn Verlosser erkent en er blijk van geeft Gods Woord serieus te nemen, erkennen we als een broeder of zuster die binnen de gemeenschap van de EO welkom is. En rond de vraag, of je de eerste hoofdstukken van Genesis leest als een letterlijke beschrijving van de schepping of meer als de vorm waarin verteld wordt dat God de Schepper is van deze wereld, zijn de opvattingen onder EO-medewerkers, - bestuurders en – leden gevarieerder dan in de jaren 70. Ik sta daar positief tegenover, maar besef dat sommigen dat een riskante ontwikkeling van pluriformiteit naar pluraliteit vinden.

Maar ik denk zelf aan iets anders. Als EO hebben we rond de problematiek van de islam er voor gekozen om onze programma's te richten op het bevorderen van cohesie, vrede en verzoening in de samenleving, in de overtuiging dat Gods Woord die weg wijst. Maar binnen onze achterban leven ook harde, rechtste standpunten over de omgang met moslims. Vallen die ook binnen de oecumene van het hart? Zijn ook degenen die nadruk leggen op confrontatie en ‘oorlog’ met de moslims in Nederland, welkom op het platform? Of moeten we zeggen: nee, dan hoor je er niet bij, daar geven we niet dezelfde ruimte voor als voor christenen die pleiten voor samen leven, verzoening, handen reiken, het beeld van Jezus Christus vertonen tegenover moslims?

Als er een christelijke Filip de Winter op staat, krijgt hij dan ook een plek op ons podium, omdat ihij in Jezus gelooft en binnen de oecumene van het hart valt? En als een EO-presentator dergelijke verwerpelijke opvattingen heeft, mag hij die dan uiten, zoals ook anderen van hun hart geen moordkuil maken?

Ik moet vaak denken aan de strijd voor de afschaffing van de slavernij. Stel je de EO anno 1830 in Engeland voor of anno 1865 in Amerika, toen er een christelijke beweging voor afschaffing van de slavernij was. Hadden naast die strijders en naast de slachtoffers van de slavernij ook de christelijke slavenhouders op het EO-platform mogen staan? Hoe pluriform waren we geweest? Of hadden we dan gezegd (ik hoop het!): vanuit Gods Woord is er maar één keus mogelijk, namelijk tegen de slavernij en we gebruiken de pen, de microfoon en de camera als wapens in onze strijd? En hadden we gezegd: voor mensen met een ander standpunt is er geen gelijkwaardige plek bij en binnen de EO? Of hoe zou het in de Amerikaanse rassenstrijd in de jaren 50 zijn gegaan? Zouden we ook EO-tische KuKluxKlanleden op ons podium hebben uitgenodigd naast Martin Luther King? Zouden we gekozen hebben voor de platformbenadering of voor de profetenbenadering? Kortom, waar liggen de grenzen van onze pluriformiteit?

6.2 Ruimte of onverschilligheid?

De grotere vrijheid binnen de EO voor verschillende opvattingen is een groot goed. Ik kreeg vroeger soms het gevoel in een strak keurslijf geperst te worden, waarin ik moeilijk kon ademen. Want wanneer wordt die vrijheid, die ruimte die we elkaar kunnen, vrijblijvendheid? Zo dat we elkaar niet zozeer in onze waarde laten (dat is prima) als wel met rust laten. Jij jouw standpunt? Ik het mijne. Laten we het er niet over hebben. Ik voel het zus, maar als die andere opvatting, die andere levensstijl goed voor jou voelt, OK, good for you. Zien we het risico dat we elkaar daarin te gemakkelijk met rust laten? Dat het ons onverschillig laat wat de ander gelooft, vindt of doet? Het primaat van het gevoel boven de ratio in onze cultuur blokkeert gemakkelijk een diepgaande gedachtewisseling. Vinden we nog iets? Gaan we nog (met ogen vol liefde, hoop ik) door het vuur voor wat we vinden of geloven? Of laten we elkaar maar liever met rust: jij jouw mening, ik de mijne.

6.3 Ruimte te koste van richting?

De grotere discussiemogelijkheid over zaken die voor het besef van velen meer aan de rand van het christelijk geloof liggen en elkaar daarop meer ruimte gunnen, is mooi. Die wil ik niet graag inruilen voor harnas van vroeger. Maar het kan een sterke, te sterke focus geven op de rand (wat kun je er nog afknippen om toch de kern over te houden?) in plaats van concentratie op het hart, op persoon en werk van Jezus Christus. De EO is niet allereerst de omroep van de ruimte, maar van de richting; de richting die bepaald wordt door de concentratie op Jezus en door de missie om mensen met zijn Evangelie te bereiken. Die richting geeft ruimte en niet andersom. Als we dicht bij het kruis van Christus blijven, wordt de ruimte niet oeverloos en worden we bewaard voor afglijden. Want wie zou het aandurven aan de voet van Jezus' kruis onzin over Hem te verkopen?

6.4 Cultuurkritisch genoeg?

In de wereld zijn, aansluiting zoeken bij waar mensen zitten in hun leven, denken en voelen, in de sliptstream van de emo-tijdgeest bij mensen binnen komen, ik ben er glad voor. Meegaan met de trends, trendvolgend zijn dus, aanhaken bij de cultuur, prima. Maar zijn we ons er diep van bewust dat de boodschap van Jezus Christus haaks staat op elke cultuur, ook op de onze? Zijn we voldoende cultuurkritisch in de inhoud van onze programma's? Met Paulus de Joden een Jood, de Grieken een Griek – graag, maar blijven we ons ervan bewust dat het Evangelie van kruis en opstanding, van navolging en discipelschap, van kruis dragen en zelfverloochening, die insnijdt in wat wij mensen, fijn, mooi en aantrekkelijk vinden?

Ik werd getroffen door een toespraak Stefan Paas voor het jubileum van Zentijd voor Kerken medio september 2005 over 'de emotiemens', die vooral wil dat de dingen 'goed voelen' en die gaat voor zelfontplooiing. Paas constateert in zijn toespraak dat het feest van de zelfontplooiing aan het voorbijgaan is en dat mensen vandaag ondanks alle keuzemogelijkheden, welvaart en veiligheid banger, onzekerder en ontevredener zijn dan ooit. Hij benadrukt het belang van goede voorbeelden en

geeft aan het slot van zijn verhaal een vijftal tips voor een christelijke levensstijl met een voorbeeldwerking. Ik licht er een paar uit. Onze tijd heeft volgens Paas mensen nodig die

- 1) zich drukker maken om een ander dan om zichzelf en er bewust voor kiezen om anderen te dienen in plaats van steeds maar bezig te zijn met de vraag, wat anderen van hen vinden;
- 2) hebben geleerd dat pijn en lijden onmisbaar zijn voor echt geluk in plaats van alle pijn en lijden zinloos te verklaren en daarom alle risico's onder controle te houden;
- 3) hebben leren (ver)wachten in plaats van uit te zijn op instantbehoeftebevrediging en dito Godservaring, en juist daarom meer genieten van goede dingen en echte ervaringen met God;
- 4) sterk zijn en laten zien dat ze desondanks anderen nodig hebben, die moed tonen in kwetsbaarheid en niet in onafhankelijkheid, en geen relaties aangaan in voorlopigheid, maar in trouw en opoffering.

Zijn verhaal heeft me aan het denken gezet. Laten wij in onze programma's zulke mensen zien? Welke voorbeelden kunnen mensen in onze 'afkijkprogramma's' afkijken? Zijn we trendvolgend in het accentueren van het zelfontplooiingsideaal, dat in de programma's over lichaamsverbouwing, in Shownieuws e.d. hoogtij viert of zijn we trenddoorbrekend op de manier zoals Paas bepleit? Als ik onze programma's de revue laat passeren, gelof ik dat pijn, lijde, opoffering en zwak-zijn daarin veel meer aan bod komen dan ongeremde ontplooiing, mooi zijn, eigen baas-zijn en kicken. In een snelle scan herken ik de voorbeelden van Paas in EO-documentaires over mensen die ondanks ziekte of handicap, zich niet in zieligheid wentelen, maar hun leven in het teken van anderen zetten, over mensen die in Afrika aidskinderen helpen, over gebedsgenezing die er niet kwam, over nabestaanden van slachtoffers van een schietpartij op school die stamelend, probeerden de pijn en het lijden, waar ze doorheen gingen, zin te geven. Ik herken ze ook in het vechten voor je huwelijk in *'In voor- en tegenspoed* en *Marry me again* en in een programma als *Aangedaan* waarin slachtoffers hun trauma's een plek geven, niet in de therapieessie bij de psycholoog, maar door de dader te vergeven. Ook in *Tot de dood ons scheidt*, waarin mannen en vrouwen, gedragen door Gods liefde, een liefde voor elkaar laten zien die veel overwint. Voorbeelden te over dus. Maar zijn we met elkaar over de volle linie van ons programma maken zo bezig? Zie ik wel eens programma's die me tot het besef brengen dat we door veel verdrukkingen het Koninkrijk van God binnen gaan? Programma's over hoe christenen elders in de wereld met vervolging omgaan? Laten we ons maar laten scherpen door zo'n voorbeeldenlijstje van Paas, niet te snel denken dat we het wel goed doen en onze programmering nog eens goed tegen zijn checklist aanhouden. Want ik geloof hartstochtelijk in onze afkijktelevisie, maar dan moet het wel de levensstijl zijn die past bij Gods Koninkrijk die we laten afkijken.

Dat geldt ook voor onze journalistieke programma's. Ook daar moet constant de vraag op tafel liggen naar onze tegendraadsheid en eigenheid in het maatschappelijk debat. In *Netwerk* en *De Ochtenden* zie en hoor ik daar mooie voorbeelden van. Maar laat de vraag maar blijvend gesteld worden: vertonen we als EO – met inachtneming van goede journalistieke normen – de trekken van een tegenbeweging in onze maatschappij? Cultuurrelevant zijn, ja, maar cultuurconformistisch, nee. De EO-journalistiek vertoont niet langer de trekken van de executiepelotons van weleer, en dat is goed. Maar laat het een uitdaging zijn om cultuurkritisch te blijven. Christelijke journalistiek moet zich steeds afvragen: Welke weg wil ik wijzen? Gaat het de goede of de foute kant op met onze samenleving? Is de overheid het schild voor de zwakken dat ze moet zijn? Is ze rentmeester over Gods schepping? Beschermt ze het kwetsbare leven? Komt ze op voor Gods volk, het Joodse volk? Ik zie een journalist als een gids. Die wijst op vergezichten en op afgronden. Die geeft de mensen niet de kaart in handen om het verder zelf maar uit te zoeken. Nee, die wijst de weg en gaat zelf mee. Dat kan overigens in heel gevarieerde vormen, zoals we die in onze journalistieke programma's creatief toepassen.

6.5 De Bijbel open?

Vroeger stonden EO-programma's bol van de Bijbelteksten. Die werden soms gebruikt om standpunten te onderbouwen of te dekken die we dubieus vinden. En conclusies die uit die Bijbelteksten werden getrokken, kregen soms hetzelfde gezag mee als de Bijbelteksten zelf. Om mezelf te citeren uit het rapport van de Commissie Functionering Bestuur en Bedrijf uit 1983: 'Het lijkt er erg op dat men het personeel in één bepaald keurslijf wil dwingen, alsof men ze modelleren wil

naar één bepaalde christelijk model zodat alle variaties worden weggedrukt en vlak gestreken. Dat komt wellicht daaruit voort dat men het Sola Scriptura niet ernstig neemt, maar aan anderen de conclusies wil opleggen die men zelf uit de Schrift meent te kunnen trekken”.

Maar vandaag is er een ander risico: dat we de Bijbel dicht laten en op de automatische piloot varen, meedoen met hypes, onze professionaliteit laten prevaleren, onze normen ontlenen aan die van de andere bewoners van de de journalistieke apenrots. Het probleem vandaag de dag is niet dat mensen in de EO verschillende keuzes maken. Maar we hebben wel een probleem, als we Jezus en Zijn leer, Zijn Evangelie buiten die keuzes houden. Als we zonder de bril van Romeinen 9-11 op over het Midden-Oosten oordelen. Of zonder de bril van het Koninkrijk van God op de Nederlandse politiek volgen. Daarvoor moet de Bijbel open. Niet per se in de programma's, maar wel in het ontwikkel- en maakproces. Want daar lees ik (en in de kerk hoor ik) wie ik ben, wat er met deze wereld en met de mensen aan de hand is en hoe de oplossing daarvoor er uit ziet. Dat heb ik nodig om richting te geven aan mijn programmawerk.

Dag mag in alle bescheidenheid. Ik pleit niet voor tekstenplukkerij of voor het lukraak citeren van Bijbelteksten. Ik ben een leerling van journalist en GPV-leider Pieter Jongeling. Als jongen verslond ik zijn boeken: *Woord en wereld*, *Beproeft de geesten* en *Terwille van het Koninkrijk*. Veel van de concrete standpunten die hij daarin verwoordt, deel ik niet meer. Ze bleken tijdgebonden te zijn. Maar ik ben nog steeds onder de indruk van de verbinding die hij legt tussen Gods Woord en de alledaagse werkelijkheid van ons land en onze wereld. Dat wil ik vasthouden. Die verbinding tussen Bijbel en werkelijkheid is niet eenvoudig te leggen. En Gods handen in het heden is niet eenvoudig te duiden. Maar ik bepleit dat we er voor blijven gaan om steeds weer opnieuw die verbinding te leggen.

6. Veranderingen bij mij persoonlijk

En ik dan? Hoe ben ik in mijn ruim 32 EO-jaren veranderd? Soms denk ik: ben ik wel zo veranderd? Ben ik niet behoorlijk gebleven wie ik was in de eerste jaren dat ik hier rondliep? Ik zie mezelf toch nog vaak en graag als de rebel uit de jaren zeventig. Als de jonge journalist in Mao-pak, T-shirt en met Karl Marxbaard die toen al op diverse punten dissideerde van de meerderheidsopvattingen, die weinig op had met het eenheidsdenken binnen de EO en die samen met anderen en met veel moeite in de loop van de tijd binnen de EO een en ander heeft kunnen veranderen. Maar ik realiseer me dat dat vooral mijn eigen beeld van mezelf is. En dat de generatie medewerkers van na 1995 (meer dan de helft van de mensen die nu bij de EO werken) mij eerder ziet als een van de gestaalde kaders dan als een veranderaar. Eerder als zo'n mastodont die je maar moeilijk weg krijgt dan als vernieuwer. Mijn beeld van mezelf is anders dan beeld dat anderen van me hebben.

En als ik al veranderd ben, is dat dan door de EO? Wat heeft EO met mij gedaan? Wat heeft de tijd, wat heeft de cultuur met mij gedaan? Wat heeft mijn persoonlijke levensgeschiedenis met mij gedaan? Dat kun je allemaal niet los van elkaar knippen. Dat loopt door elkaar heen, dat is stevig met elkaar verknoot. En wat heb ik in de twintig jaar dat ik invloed op de EO-programmering heb gehad, vervolgens weer aan en in de EO veranderd? In hoeverre hangen veranderingen binnen de EO samen met veranderingen bij mij persoonlijk? Daar moeten anderen maar een oordeel over vellen.

Waarom ben ik niet veranderd?

- Ik ben nog steeds lid van dezelfde (Nederlands Gereformeerde) kerk.
- Ik spreek niet in tongen en krijg geen rechtstreekse beelden of woorden van God binnen.
- Ik ben nog steeds heel gelukkig getrouwd met Ineke.
- Ik ben nog steeds actief in de ChristenUnie (voorheen GPV en RPF) en heb er nog steeds moeite mee dat gewaardeerde collega's CDA stemmen
- Ik houd nog steeds van Israël. Of beter: van het Joodse volk, Gods volk.
- Ik heb nog steeds de neiging om te schieten vanaf de heup. Als EO-journalist was ik een eenmans-executiepeloton, inquisiteur en rechter ineen, een argumentenmitrailleur. Ik ben milder geworden, heb meer oog voor de relatie, besef beter dat gevoelens ook feiten zijn. Maar het argumenteerderige zit nog dicht onder de oppervlakte.

- Ik heb nog steeds graag regie, grip op de dingen. Ik heb moeite met loslaten. Ik krijg in deze maanden voor mijn afscheid bij de EO een goede oefening daarin. Dankzij Henk Haagoort lukt dat wonderwel.
- Ik zing nog steeds graag psalmen; daarin komt de breedte en de diepte van het leven met God veel meer uit dan in andere liederen.
- Ik heb een hekel aan overhemd en stropdas
- Ik koop nog steeds veel bij Aldi, en kleren in de uitverkoop (drie voor de prijs van één).
- Ik houd tot verbijstering van mijn collega's nog steeds van low culture-muziek: Lee Towers, BZN en Johan de Heer.

Waarom ben ik wel veranderd?

- Op diverse terreinen heb ik andere opvattingen dan vroeger: over de vrouw in de kerk bijvoorbeeld of op het werk. Maar die veranderingen van opvatting vind ik niet het meest wezenlijk. De ervaringen met mijn kinderen die niet allemaal Jezus als hun Verlosser kennen, waarvan er één een tijd in het (soft) drugs- en housecircuit heeft gezet en een ander al een paar jaar in de gevangenis zit, hebben mij geconfronteerd met vragen die ik vroeger niet had. Mijn keurig aangeharkte levenstuintje is stevig door elkaar geraasd. Dat heeft het verlangen om met onze programma's dicht bij de mensen van deze tijd, bij hun vragen te komen met de liefde en genade van God in Jezus Christus, enorm versterkt.
- Ik ben evangelischer geworden. Ik heb veel geleerd van evangelische collega's : van de directe, open en ontspannen manier waarop ze God bij hun leven en beslissingen betrekken. Ik heb genoten (met volle teugen) van veel van wat de evangelische wereld te bieden heeft, al heb ik dat soms wel laten corrigeren door mijn gereformeerde wortels. Heel wat opwekkingsliederen zing ik graag; soms zelfs met de handen omhoog. Ik geloof dat God mensen meer van Zijn Geest wil geven dan ik vroeger dacht. Een beetje Geest is al genoeg om tot geloof te komen (niemand kan zeggen: Jezus is Heer, dan door de Heilige Geest), maar daar houdt het niet mee op. Het kunnen stromen van levend water worden. Wordt vervuld met de Geest, zegt Paulus. Ik geloof niets meer van de streeptheologie, waarin bijzondere gaven als tongentaal en genezing alleen maar als startversterkers fungeerden voor de eerste christengemeente, en niet meer voor vandaag gelden. Dat vind ik een menselijke constructie die boven de Schrift uit gaat. Maar tegelijk wil ik dat soort gaven niet claimen, zoals soms tamelijk agressief gebeurt. De Geest deel uit aan wie Hij wil, de ene gave is niet belangrijker dan de andere. Ik geloof dat rechtstreekse genezing in deze tijd meer uitzondering dan regel is. Wat de Geest geeft, zijn vaak meer voorproefjes van straks; we hebben het meer in de belofte dan in voltooiing. Gods Koninkrijk is nu al gekomen, maar dat staat altijd op spanning met het 'nog niet' van dat Koninkrijk.
- Ik heb geleerd dat ik niet alles hoeft te kunnen, dat ik zwak mag zijn. Ik heb geleerd fouten en missers te erkennen. Ik hoef me niet groter, sterker en zekerder voor te doen dan ik ben. Want Gods kracht wordt in mijn zwakheid vervuld. Genade bloeit niet op mijn prestaties, maar op mijn onvermogen.
- Toen ik bij EO kwam, had ik een tamelijk gesloten geloofssysteem. Op elke vraag had ik een passend antwoord. Dat was een kwestie van het goede gereformeerde (of evangelische) laatje opentrekken. Dat systeem is weg. Het vertoont scheuren en kieren. Sommige laatjes zijn leeg. Maar voor wat ik ben kwijt geraakt, heb ik veel terug gekregen. God is mij meer nabij gekomen; mijn relatie met Hem is veel persoonlijker geworden in mijn EO-tijd. Ik begrijp minder van God en zie meer Zijn weerbarstige en onbegrijpelijke kant, in de wereld en in mijn eigen leven. 'God gaat zijn ongekende gang, vol donkere majesteit', zoals een lied uit het Liedboek zingt. Ik heb God leren kennen als degene die ik niet altijd begrijp, maar waarvan ik weet dat ik Hem door en door kan vertrouwen. Bij wie het misschien niet altijd veilig is, maar wel goed. Zoals in de Narniaboeken wordt gevraagd: Is het veilig bij Aslan? Nee, het is niet veilig bij een leeuw, maar wel goed. 'Niets is zo goed als een leven heel dicht bij U'.

En als ik het over God heb, denk ik vooral aan Jezus. Dat is het tegengestelde van veel Nederlanders die zeggen: ik geloof wel in God, maar met Jezus heb ik niks. Met mij is het bijna omgekeerd. Ik kan niks met God zonder Jezus. In Jezus zie ik God in het gezicht, zie ik Zijn liefde, Zijn erbarmen, Zijn genade. Wie Mij gezien heeft, heeft de Vader gezien, zegt Jezus zelf. Zoals het in dat gedicht van

Geert Bogaard staat): 'Als je naar God vraagt, vertellen we je van Jezus'. Dat is het: wil je weten wie God is en hoe God is, kijk dan naar Jezus.

Ik zie God via Jezus. In Hem zie ik Gods genadig aangezicht. Ik heb genoten van het boek van Philip Yancey, *Genade, wat een wonder*. Ik kan niets doen waardoor God minder van mij gaat houden. Ik kan ook niets doen waardoor God meer van mij gaat houden. Er zijn geen wetten, regels of groepscode's als horden die ik eerst moet nemen, voor ik bij God mag komen. Ik ben een zondaar die genade van God heeft ontvangen. Die vrijspraak heeft gekregen. En ik sta aan de voet van het kruis, samen met al die andere mensen die zijn vrijgesproken van schuld: mannen en vrouwen, Gergemmers en Pinkstervogels, homo's en hetero's, rooms-katholieken en vrijgemaakten. En daarom kijken we niet op elkaar neer, maar kijken we naar elkaar met ogen die Gods genade hebben gezien. Want genade geneest. Ik hoop dat in mijn leven te blijven ervaren. En als ik het soms niet ervaar, het te blijven geloven. Omdat God het belooft. Die ervaring, dat geloof wens ik ook jullie toe.